

Pentru o prezentare cit mai economică, L. Vidman a grupat separat descrierea, locul de păstrare și de publicare a tuturor pieselor, în ordine cronologică, urmâte de o încercare de reconstituire a poziției lor originale, apoi de textele reproduce în minuscule în aceeași ordine cronologică, și de comentarii detaliate. Fragmentele păstrate sînt toate ilustrate, iar, la finele cărții, *Indices* cuprind numele de persoane, împărați și casa imperială, cu indicațiile cronologice și evenimentele mai de seamă consemnate în documente în timpul fiecărui împărat.

Cum se știe, *Fasti Ostienses* se întind pe un arc de timp vast, între 49 î.e.n. și 175 e.n., cu unele întreruperi. Ele păstrează informații unice pentru istoria imperială, prezentînd pentru fiecare an numele consulilor, evenimentele mai de seamă și magistrații locali de la Ostia. Textele sînt scurte, concise, dar adeseori cu referiri la evenimente importante a căror consemnare și datare precisă le conferă o mare valoare documentară.

Listele consulilor în limitele cronologice cuprinse de *Fasti Ostienses* au putut fi stabilite în bună măsură cu ajutorul acestor *Fasti*, numele a numeroase personaje menționate în sursele literare sau în alte inscripții au fost completate și date exact grație știrilor păstrate pe fragmentele de la Ostia.

Comentariul informațiilor din *Fasti* de la Ostia, referirile la textele literare și la abundența material epigrafic apărut în ultimele decenii au fost posibile numai grație profunde cunoașteri de către autorul acestei noi ediții a istoriei imperiale și a prosopografiei romane de la finele Republicii și din primele două secole ale epocii imperiale romane, precum și a nenumăratelor studii de specialitate.

Pentru istoria Moesiei și a Daciei interesante sînt mai ales fragmentele din anii 102—113. Fragmente din anul 102 îl amintesc pe Fabius Iustus, consul suffectus împreună cu Licinius Sura. Pentru același an, un text foarte fragmentar a fost întregit în două variante: L. Vidman: ... [*Decibalus, rex Dacorum, in*]/uoacuit [*fidem ? do-*] min[at]ionis ? *R(omanae) ? et ueniam ante*]/tribuna[*l precat*]us est. V[. . . imp. Traianus]/ de Dacis [*triump*]hauit. S. Mazzarino, *Epigraphica*, 40, 1978, p. 241—246 = *AnĖp.*, 1978, nr. 61 : [*Imp. Nerua Traianus Aug. Ger. contionem ad*]/uoacuit [*qua cogno*]min[at]us est Dacicus, et deos in]/tribuna[*li precat*]us est. V[. . . k. Ian. Traianus] de Dacis [*triump*]hauit. Varianta a doua, mai probabilă, atestă triumful lui Traian în primul război dacic.

De o importanță cu totul aparte este știrea din anul 105 : *pr. non. Iun. Imp. Nerua Traianus Augustus in Moesia profectus*, știre care datează exact ziua plecării lui Traian în cea de a doua campanie dacică — singura care consemnează acest eveniment.

Fragmentul din anul 106 atestă încheierea celei de a doua expediții dacice, confirmînd opiniile conform cărora Dacia a fost cucerită și învinsă în anul 106, iar capul lui Decebal adus ca trofeu la Roma : ... *caput*] *Decibali* [. . . in sca]lis Gemoni[is . . .] .

În anul 113 împăratul Traian dedică în for columna : ... *III id. Mai. Imp. Traianus* [*templum Ve*]neris in foro Caesaris et [*columna*]m in foro suo dedicauit.

Aceste citeva exemple arată valoarea documentară pentru istoria universală veche și pentru istoria antică a țării noastre a fragmentelor adunate în *Fasti Ostienses*, precum și contribuția eruditului comentariu ce le însoțește, la cunoașterea evenimentelor și a prosopografiei din timpul Imperiului timpuriu.

București, iunie 1983

Emilia Dorușiu-Boilă

BORKA DRAGOJEVIĆ-JOSIFOVSKA, *Inscriptions de la Mésie Supérieure*, vol. VI. *Scupi et la région de Kumanovo*. Belgrad, Centre d'études épigraphiques et numismatiques, 1982, 197 p.

Noul volum cu inscripțiile antice din Moesia Superior, publicat sub auspiciile Centrului de studii epigrafice și numismatice al Facultății de filozofie a Universității din Belgrad, este cel de-al șaselea din seria proiectată — din care au apărut pînă acum vol. I (1976 ; inscripțiile de la *Viminacium*) și IV (1979 ; inscripțiile din zona *Naissus-Remesiana-Horreum Margi*). Ultimul volum care a văzut lumina tiparului cuprinde inscripțiile din colțul de sud-est al provinciei — teritoriul coloniei *Scupi* și zona adiacentă Kumanovo.

Volumul începe cu un scurt *cupint înainte* semnat de prof. Fanula Papazoglu ; urmează abrevieri bibliografice (p. 9—11), apoi o concisă dar cuprinzătoare informare privind transmiterea ; publicarea și conservarea monumentelor (p. 13—14).

Corpus-ul epigrafic este precedat de o întinsă *Introducere istorică* (p. 15—16) privind regiunea Skopje și Kumanovo în epoca preromană (situația geografică și cercetarea arheologică ; dardanii și cucerirea romană ; căile de comunicație, *colonia Scupi* și teritoriul său (numele și situarea orașului ; sursele literare ; *Scupi* înainte de întemeierea coloniei ; crearea și organizarea

coloniei; teritoriul; topografia oraşului; populaţia; tipologia stelelor funerare), regiunea Kumano în antichitate (limitile regiunii; evoluţie economică şi organizare; aşezările antice ale regiunii; staţiuni vamale; populaţie).

Corpus-ul (p. 47—184) cuprinde un număr de 248 de inscripţii — câteva greceşti (nr. 19, 20, 61, 81, 177, 179—184, 187, 188, 246, 247), dar cele mai multe latine; ele sînt grupate în patru secţiuni: inscripţii din *colonia Scupi* (nr. 1—193), stîlpi miliari (nr. 194—206), inscripţii din regiunea Kumano (nr. 207—247); o inscripţie de provenienţă nesigură (nr. 248). Cu excepţia miliariilor, grupate separat, inscripţiile sînt prezentate pe categorii: votive, onorifice, funerare; ediţia urmează criteriul riguroase, impuse încă de la publicarea primului volum: date tehnice, textul epigrafic însoţit de imaginea fotografică, comentariu (istoric şi epigrafic). Indicii (p. 185—194) facilitează consultarea volumului, iar un tabel de concordanţe bibliografice permite confruntarea rapidă a surselor epigrafice privind fiecare inscripţie.

În încheiere, se cuvine a sublinia condiţiile grafice excepţionale în care apare întreaga serie, ca şi publicarea a într-o limbă de circulaţie internaţională, care permite parcurgerea fără dificultăţi a comentariului ce însoţeşte fiecare text epigrafic.

Bucureşti, martie 1984

Constantin C. Petolescu

Antike Kunstwerke aus der Sammlung Ludwig, I: Frühe Tonsarkophage und Vasen, hg. und bearb. von Ernst BERGER und Reinhard LULLIES, mit Beiträgen von John BOARDMAN, Günter NEUMANN, Ingo PINI, Margot SCHMIDT, Erika SIMON und Emily VERMEULE; II: *Terrakotten und Bronzen*, hg. von Ernst BERGER, mit Beiträgen von Ernst BERGER, German HAFNER, Helga HERDEJÜRGEN, Emil KUNZE, Gérard SEITERLE und Vera SLEHOFEKOVA. Basel — Mainz, Archäologischer Verlag — Ph. v. Zabern (Komm.), 1979, 1982, 251, 312 p. (Veröffentlichungen des Antikenmuseums Basel, Bd. 4 /1—2)

«Das Antikenmuseum» de la Basel este unul dintre cele mai frumoase şi mai moderne muzee din Apusul Europei. Deschis în 1966, el este dedicat în special artei greceşti şi cuprinde o excepţională varietate de monumente de prima mîină (ne aşteptat de multe şi splendide originale greceşti de sculptură, arme arhaice perfect conservate, vase atice atribuite sau semnate de marii ceramişti ai figurilor negre şi roşii, vase italiote cu interesante reprezentări iconografice, teracote în special din Sicilia şi din Magna Graecia). Piesele sînt expuse cu mult gust, fără a se stingheri una pe alta, iluminate discret din unghiurile cele mai potrivite. Directorul muzeului, prof. Ernst Berger, şi echipa sa de colaboratori au creat o atmosferă intens stimulantă şi elevată, continuînd tradiţia la Basel a unuia dintre cele mai active şi mai înnoitoare centre de cercetare a artei greceşti.

Toate acestea se datoresc şi faptului că cea mai mare parte a muzeului cuprinde colecţia de piese antice a soţilor Irene şi Peter Ludwig din Aachen. Colecţia Ludwig, una dintre cele mai valoroase din Europa, cuprinde opere de artă din diverse epoci. Aproape toate sectoarele ei au fost ataşate unor mari muzee. Colecţia antică, din care cele mai numeroase piese au intrat în muzeul de la Basel, cuprinde obiecte din perioada cuprinsă între al II-lea mileniu î.e.n. şi epoca imperială romană, cele mai multe din sec. VI—V î.e.n. Publicaţia colecţiei Ludwig din acest muzeu este prevăzută a avea 3 volume, dintre care au apărut primele două.

Volumul I cuprinde catalogul vaselor greceşti, italiote şi etrusce, precum şi două sarcofage (unul minoic, celălalt micenian), urmat de câteva studii speciale asupra unor piese mai deosebite. Cea mai mare parte dintre piesele publicate în volum au fost deja expuse în cadrul unei expoziţii organizate la Hessisches Landesmuseum Kassel, între 25 mai şi 6 octombrie 1968, cu un catalog redactat de R. Lullies (*Griechische Kunstwerke Sammlung Ludwig, Aachen, Aachener Kunstblätter*, Bd. 37, 1968). Textele şi cea mai mare parte din clişee au fost preluate din acest volum, cu unele întregiri bibliografice. Actualul volum cuprinde 24 vase achiziţionate între timp, pentru care, alături de R. Lullies, au lucrat Ingo Pini, Erika Simon şi Margot Schmidt (mai ales ceramica italiotă). Cîteva observaţii la acest catalog: craterul-deinos cat. 8, nord-ionic, datat «cître 600 î.e.n.», poate aparţine celui de al doilea sfert al sec. al VI-lea, fiind contemporan cu amforle din clasa Levitsky, prin friza zoomorfă (cf. *Histria* IV, cat. 5—8), şi cu farfuriile cu picior înalt sau inelar, prin decorul floral (*ibidem*, cat. 103 urm.). Deinos-ul cu suport înalt protocorintic tîrziu, cat. 9, piesă rară şi splendid conservată, a fost examinat de J. Boardman într-un studiu special din *Antike Kunst*, 13, 1970, p. 22—24, reprodus în partea a doua a cărţii. Două vase cat. 10—11, o oenochoe plată şi una înaltă, protocorintice tîrzii, au fost atribuite amîndouă pictorului de la Vatican, identificat încă de H. Payne, şi configurează acum mai bine opera acestui artist. Craterul cu colonete, corintic mijlociu spre tîrziu, cat. 13, achiziţionat recent, a fost atribuit grupului «Dreimädchen», din care face parte şi skyphos-ul din colecţia Severcanu din Bucureşti (CVA 2, pl. 7), atribuit pictorului de la Samos. Dintre vasele atice cu figuri negre